

Keywords: political truth, political epistemology, political subjectivity, democracy, political discourse.

УДК 324:342.8

Гордійчук О.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Житомирського Державного Університету ім. І. Франка
(Житомир, Україна), E-mail: farion_o@ukr.net

Любчак Г.

студентка 4 курсу історичного факультету
Житомирського Державного Університету ім. І. Франка
(Житомир, Україна), E-mail: visnukdnu@i.ua

ГОЛОСУВАННЯ ЗА ВІДКРИТИМИ СПИСКАМИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано діючий в Україні змішаний тип виборчої системи. Обґрунтовано, що саме пропорційна система з відкритими списками – демократичний ефективний шлях організації виборчого процесу, який забезпечує рівність усіх претендентів та реальну залученість громадян у процес обрання цих претендентів.

Ключові слова: вибори, відкриті партійні списки, політичні партії, місцеве самоврядування, політична свідомість, політична культура, громадянське суспільство.

Уся історія України пронизана трагізмом та боротьбою за власне існування, самовизначення та самобутність. Останні десятиліття ХХ – початку ХХІ ст. не стали винятком: здобувши власну незалежність та шанс стати розвинутою європейською країною, українці були втягнуті в інформаційно-духовну війну з боку «дружнього» сусіда та проросійських представників влади. Справжнім викликом стали проблеми економічного характеру: корупція, тіньова економіка, криза малого та середнього бізнесу, критична поляризація доходів між соціальними групами та ін. Тож замість гідного життя у своїй Батьківщині переважна більшість українців змушена виживати. Слабка більшість підкорилася, але сильна меншість не погодилася з таким економічним та культурним поневоленням. У результаті маємо майдани, певні здобутки демократії, часткове оновлення влади, однак і сотні загиблих та складний військово-політичний конфлікт на Сході України, що загрожує не лише цілісності України, а й безпеці у всьому світі.

Сьогодні важко знайти українця, що цілком задоволений діями влади та ні на що не скаржиться. Так було і 5 років тому, і 10, і більше. Послухавши міркування наших громадян можна підсумувати, що «як керувати країною» знають усі (включно з таксистами та домогосподарками) окрім представників влади. Однак критикувати легко і для цього не потрібні якісь особливі розумові здібності, а виводити країну з кризи життєво необхідно – професійно, послідовно, зважено. Для цього до влади потрібно обрати гідних представників шляхом проведення демократичних виборів. Адже саме вибори є інструментом формування народом органів державної влади та місцевого самоврядування, вагомим показником демократичності суспільства.

У проблемі обрання професійної відповідальної української влади є три основні аспекти:

1) Кандидати. Це – тема гнівних та глузливих нарікань більшості українців, які звикли критикувати «усіх і за все», але одночасно мало хто знаходить в собі силу та відвагу йти до влади, щоб змінювати систему. Зазначимо низький рівень професійності українських політиків у переважній більшості, зацікавленість у захисті власного бізнесу тощо. Сподіваємося, що з розвитком демократії та в

процесі євроінтеграції ситуація зміниться та до влади прийдуть гідні представники.

2) **Виборці.** Рівень політичної свідомості та культури українців, явка виборців на виборах залишають бажати кращого. Зокрема дуже красномовною є статистика виборів Президента України та парламентських 2014 року: у час підвищеної військової небезпеки та необхідності кардинального «перезавантаження» влади явка склала лише 52,42 %. Найвища – західні області, зокрема, у Львівській – 70 %, Тернопільській – 68,28 %, Найнижча – на сході: Луганська область – 32,94 %, Донецька – 30,80 % [11]. Такий показник є наслідком низької політичної свідомості населення, байдужого ставлення до політики загалом, зневіри у можливості якісних змін. Особливо турбує політична байдужість та низька активність молоді, адже психологічно саме молодь найбільш схильна виступати за впровадження нових реалій, долати стереотипи. А кожні вибори – шанс змінити країну загалом та своє особисте життя зокрема. На нашу думку, це не стільки показник розчарування у політиці (що більш характерно для людей зрілого та похилого віку), скільки недостатньої освіченості та зацікавленості, відсутності внутрішньої потреби діяти, низький рівень розуміння особистої відповідальності у розвитку Батьківщини та своєї можливості впливати на дії влади та суспільно-політичну ситуацію загалом.

3) **Вибори.** А саме: забезпечення прозорого демократичного процесу їх проведення на всіх етапах, обрання доцільного та ефективного типу виборчої системи. Виборча система є визначальним чинником формування та оновлення політичної системи: формування органів державної влади, місцевого самоврядування, відображення суспільних настроїв та прагнень тощо.

Вибори загалом та виборчі системи зокрема – предмет дослідження та дискусій досить великої спільноти вчених, політичних діячів. З часу здобуття Україною незалежності вибори відбувалися і за мажоритарною системою (1994 р.), і за пропорційною (2006 р., 2007 р.), і за змішаною (1998 р., 2002 р., 2012 р., 2014 р., 2016 р.). Діюча змішана виборча система піддається жорсткій критиці з боку спеціалістів. Наразі більшість політичних експертів стверджують, що діюче виборче законодавство не відповідає запитам суспільства та гальмує розвиток демократичних ініціатив. С. Конончук, представниця Українського незалежного центру політичних досліджень, слушно підкреслила в одному зі своїх виступів: «Змішана виборча система, яка передбачена чинним законодавством, не враховує змін, які відбулися в політичному та суспільному житті України. У рамках змішаної системи голосування за партії відбувається за закритими списками, що унеможливує вплив простого виборця на половину складу Верховної Ради» [6].

Подібну думку висловлює і директор школи політичної аналітики Національного університету «Києво-Могилянська академія» О. Гарань: «На жаль, країна відкотилася назад. Ця змішана система поєднує зараз два найгірші варіанти: з одного боку – закриті партійні списки, з другого – мажоритарна в один тур. Тобто, ми можемо обрати в Раду людину, яка набрала скажімо, 16% і виграла» [4].

До недоліків змішаної виборчої системи належать ще й такі:

- Проходження через одномандатні округи представників маргінальних партій, які не мають значного впливу у Верховній Раді та сприяють фрагментації парламенту.

- Можливість самовисування, що в українських умовах означає приховування кандидатом власної партійної приналежності. Більшість самовисуванців, ледве потрапивши до парламенту, стають членом певної партії, або ж об'єктом торгів.

- Наближеність кандидатів до виборців, яку б мала гарантувати мажоритарна система, перетворюється на зловживання адміністративним ресурсом, тиском на виборців, підкупом тощо.

- Існування лише одного загальнонаціонального списку партій. За таких умов виборці змушені обрати з-поміж єдиних списків партій, які з об'єктивних

причин не можуть врахувати специфіку та інтереси усіх регіонів [12, с. 10–11].

- Голосуючи на місцевому рівні за партійними списками, громадяни можуть обирати певну політичну партію – ідеологічну платформу, але закриті списки не дають можливості впливати на якісний склад майбутніх рад, немає змоги надати перевагу певним представникам. А факт складання виборчого списку партією, яка тим самим вирішує – хто, скоріше за все, пройде, а хто – ні, вже суперечить ідеї демократичності виборів.

Досвід функціонування змішаної виборчої системи вказує на 3 основні проблеми, які необхідно розв'язати в процесі її зміни:

- 1) Використання мажоритарної системи простої більшості має диспропорційний характер, що призводить до втрати невиправдано великої частки голосів виборців і необ'єктивного представлення інтересів громадян у парламенті;

- 2) вразливість виборчого процесу в одномандатних округах до різного роду порушень;

- 3) погана якість та низький рівень підзвітності депутатів, обраних за пропорційною системою із закритими списками [12, с. 10–11].

Узагальнюючи дослідження таких авторів як М. Бучина, О. Вагіної, О. Сидорчука, І. Жданова та інших можемо підсумувати, що наразі є два найдоцільніші сценарії реформування виборчої системи:

- Запровадження мажоритарної системи абсолютної більшості з паралельним скасуванням можливості самовисування, яка передбачає обрання того кандидата, який набрав 50% голосів. Якщо цього не стається під час першого голосування, проходить другий тур, у якому участь беруть 2 кандидати, які набрали більше голосів.

- Запровадження пропорційної виборчої системи з «відкритими» регіональними списками, відповідно до якої виборцю надається право при голосуванні за ту чи іншу партію робити відмітки у партійному списку проти прізвища того кандидата, якому він надає перевагу. Таким чином збільшується конкуренція усередині партії. Серед основних позитивних моментів такої моделі можливість виборця впливати на склад депутатського корпусу, зменшення вірогідності потрапляння до Верховної Ради спонсорів партій, людей, які купують місце і не є здатними до законотворчої діяльності.

Автори даного дослідження є прихильниками пропорційної виборчої системи з відкритими списками. Оскільки саме таким чином можливе оновлення політичних еліт, внутрішньопартійна конкуренція та відповідальність, реалізація демократичних принципів та свобод. До того ж необхідно порушити традицію ухвалення виборчих законів безпосередньо перед проведенням виборів.

Виборці мають отримати можливість не лише голосувати за певну партію, а впливати на якісний склад рад усіх рівнів, визначаючи в самому списку пріоритетну для них черговість кандидатів у депутати.

Саме відкритість списків здатна подолати таку реалію української політики як «вождизм» лідера партії (популярні українські партії наразі є своєрідними «вождистськими» корпораціями закритого типу) та ряд інших недоліків серед яких:

- нечесна боротьба за електорат (підкуп голосів виборців, адміністративний тиск та інші порушення);
- недостатня зацікавленість кожного політика особисто у розвитку власного іміджу та репутації (наші депутати не лише ухиляються від реалізації програми партії з якою вони прийшли до влади, а й дозволяють собі змінювати свою фракцію на іншу (у народі таких людей прийнято називати «тушками» у парламенті);
- пасивність значної частини депутатів через нездатність здійснювати законотворчу діяльність чи через небажання з певних причин це робити (є такі

«діячі», що кілька каденцій є народними депутатами, але жодного разу не виступали з трибуни, жодного законопроекту не подали, не з'являються на засідання тощо).

Голосування за відкритими списками має низку переваг у порівнянні з закритим голосуванням за списком у цілому:

- По-перше, у країнах, де застосовується механізм голосування за відкритими списками (або персоніфікованого голосування), відсутнє таке поняття, як «прохідна частина списку». Кожен активний політик мусить працювати так, щоб його обрали виборці, а не дбати про гроші для купівлі «прохідного» місця.

- По-друге, зростає роль місцевих партійних організацій, які мусять добратися до списку достойних людей, бо якщо певна організація подасть у регіональний список не вартих уваги кандидатів, виборцю округу буде складно підтримати улюблену партію.

- По-третє, оскільки вибори відбуваються в округах, політикам слід тримати відповідь перед виборцем, а не ховатися за рекламу на центральних телеканалах чи іменами «зіркової п'ятірки» [7].

Але окрім позитивних моментів є вагомі негативні, певні ризики. Так, існує складність впровадження такого типу виборчої системи у нинішніх українських реаліях, адже вона потребує ґрунтовного навчання членів виборчих комісій, розробки відповідного програмного забезпечення, а головне – масової освітньої роботи з населенням. Тільки максимально можливо забезпечивши усе вище вказане у майбутньому уникнемо великої кількості помилок та маніпуляцій при голосуванні.

Парадокс полягає ще й в тому, що Україні достатньо складно знайти політика, який виступав би проти обрання парламенту за пропорційною виборчою системою з відкритими партійними списками, однак неможливо знайти необхідну кількість народних депутатів України, що готові проголосувати за відповідні закони. Верховна Рада постійно «провалює» законопроекти з відкритими списками. Тотальне бажання представників влади зберегти стару змішану систему та одночасно популізм й загравання з виборцями є очевидними і це не менша проблема, ніж усі попередньо вказані. На жаль, далеко не всі готові працювати для суспільства і вимога часу – обрання нових активних особистостей не стільки за партійною ознакою, скільки за результатами діяльності та програмою майбутніх дій, рівнем довіри та симпатіями виборців тощо.

Про те ж, що не варто боятися таких нововведень йдеться у публікаціях, присвячених закордонному досвіду використання цієї системи. Наприклад, В. Матчук, народний депутат України VI скликання, спостерігав за процесом голосування до польського Сейму на виборчій дільниці у Генеральному Консульстві Польщі в Україні (вибори у Польщі проходять саме за відкритими регіональними партійними списками). Підсумував, що все, що розповідають про «неймовірну складність» відкритих списків – величезна омана і брехня. Насправді таке голосування відбувається досить просто і для виборців, і для самих виборчих комісій, які потім підраховують кількість голосів [10]. У будь-якому випадку, щоб впровадження такої системи стало для України ефективним та перспективним рухом вперед, необхідно детально вивчати світовий досвід та враховувати українські реалії.

Наразі існує кілька моделей голосування за відкритими списками і особливо корисним є досвід європейських країн, таких як Бельгія, Греція, Естонія, Ірландія, Латвія, Люксембург, Нідерланди, Польща, Словенія, Фінляндія та Швеція [3, с. 46-47].

Різні моделі голосування за відкритими списками відрізняються:

- 1) Суб'єктами висунення. Це можуть бути партії, блоки, об'єднання виборців, організації національних меншин чи незалежні кандидати-самовисуванці. Наприклад, в Естонії не дозволяється балотуватися блокам партій, а можна партіям

і незалежним кандидатам. У Латвії, навпаки, висувати кандидатів можуть партії та блоки, а незалежних кандидатів законом не передбачено. У Польщі, крім партій і блоків партій, правом висунення наділені спілки виборців. Достатньо ініціативи 15 виборців для того, щоб висунути своїх кандидатів в окрузі.

2) Умовами балотування. Якщо у деяких країнах рівень фінансової застави для партій і незалежних кандидатів однаковий (Естонія), то в Румунії незалежному кандидату доводиться, крім фінансової застави, додатково збирати підписи в тій колегії, де він висувається. Це робиться для того, щоб стимулювати проходження в парламент партій, які можуть потужніше впливати на формування змісту політики, аніж набір розрізаних кандидатів. У Польщі партіям та блокам, спілкам виборців необхідно зібрати однаково по 1000 підписів виборців округу, а фінансова застава не практикується.

3) Оформленням бюлетенів. Вони можуть бути списком партії, блоку, списком від виборців (Польща), в якому виборець позначає бажаного кандидата. А можуть бути листком, в якому виборець вказує номер зі списку усіх кандидатів, що балотуються в окрузі і яким присвоєно такий номер (Естонія) [7].

Основне ж спільне у всіх варіаціях – можливість виборця віддати голос саме тому кандидату, якому він довіряє, і можливість кандидата не залежати від волі партійної верхівки. Чим більше голосів він отримає — тим вищі його шанси бути обраним.

Висновки. Сьогодні ми свідомі того, що наше суспільство загалом та органи влади зокрема потребують імпульсів для розвитку, оновлення, вдосконалення. Наразі в Україні складні часи, але поряд з випробуваннями саме складні часи – шанс змін та досягнень за умови наполегливої праці та особистої відповідальності кожного громадянина.

Чинна на даний момент змішана виборча система є недосконалою і не задовольняє ті вимоги, які висуває громадянське суспільство. Ефективною та доцільною альтернативою є пропорційна виборча система з відкритими списками.

Позитивні наслідки впровадження відкритих списків підтверджено світовою практикою. Серед основних: зростання внутрішньопартійної конкуренції та відповідальності, що сприяє обранню найбільш гідних людей до депутатських корпусів; формування низових партійних структур та більш ефективна їх робота на місцях; можливість для виборців реально впливати на склад органів влади і обирати не за партійною ознакою, а за персональною та ін.

Однак, така можливість забезпечить позитивні результати за умови розвитку політичної свідомості та політичної культури наших громадян, відповідального вибору, належної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бучин М., Федорій І. Порівняльний аналіз основних виборчих систем: проблема вибору оптимальної моделі виборчої системи для України у плані дотримання демократичних принципів виборів // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: [збірник наукових праць]. – Львів, 2009. – Випуск 21. – С. 58–62.

2. Вагіна О. Змішана виборча система: світовий досвід застосування // Вибори та демократія, 2011, № 1, С. 29–37.

3. Головка А. Пропорційна система відкритих регіональних списків: досвід Європи та перспективи для України // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Політологія. Соціологія. Філософія, 2014, Вип. 17, С. 45–50.

4. Експерти: змішана виборча система виборів в Україні не працює. – URL: <http://tuzhden.ua/News/63157> (Дата звернення 27.04.2017)

5. Жданов І. Яка виборча система потрібна Україні? // Дзеркало тижня, 2004, №44 (673).

6. Закон України «Про вибори народних депутатів України». – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> (Дата звернення 27.04.2017)

7. Конончук С. Існуюча змішана виборча система не враховує змін, які відбулися за останні півроку в політичному та суспільному житті України – URL: <http://uacrisis.org/ua/>

svetlana-kononchuk/ (Дата звернення 27.04.2017)

8. Конончук С. Як відбувається голосування за відкритими списками. – URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/yak-vidbuvaetsya-golosuvannya-za-vidkritimi-spiskami/> (Дата звернення 27.04.2017)

9. Конституція України. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/page/> (Дата звернення 27.04.2017)

10. Магда Г. Пошук оптимальної моделі української виборчої системи. Відкриті партійні списки в реаліях України: популізм або перспектива // Сучасне суспільство, 2012, Вип. 1, С. 41–53

11. Матчук В. Відкриті списки: не такий страшний чорт... Досвід Польщі. – URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/10/17/6665694/> (Дата звернення 27.04.2017)

12. Мегера А. Змішана виборча система – це повернення у минуле. – URL: <http://glavcom.ua/articles/5079.html> (Дата звернення 27.04.2017)

13. Парламентські вибори в Україні 2014 – URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Парламентські_вибори_в_Україні_2014 (Дата звернення 27.04.2107)

14. Сидорчук О. Виборча система в Україні: як краще обирати парламент? // Інформаційно-аналітичне видання «Аналітичні записки». – 2014 р. – 20 с.

REFERENCES:

1. Buchyn M., Fedorii I. Porivnialnyi analiz osnovnykh vyborchykh system: problema vyboru optimalnoi modeli vyborchoi systemy dlia Ukrainy u plani dotrymanna demokratychnykh pryntsyviv vyboriv [Comparative analysis of the main electoral systems: the problem of selecting the optimal model of the electoral system for Ukraine in terms of observance of democratic principles of elections] // Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku: [zbirnyk naukovykh prats]. – Lviv, 2009. – Vypusk 21. – S. 58–62.

2. Vahina O. Zmishana vyborcha systema: svitovy dosvid zastosuvannia [Mixed electoral system: the experience of world] // Vybory ta demokratiia, 2011, № 1, S. 29–37.

3. Holovka A. Proportsiina systema vidkrytykh rehionalnykh spyskiv: dosvid Yevropy ta perspektyvy dlia Ukrainy [The Proportional system of open regional lists: European experience and perspectives for Ukraine] // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Seriia: Politolohiia. Sotsiologiia. Filosofiia, 2014, Vyp. 17, S. 45–50.

4. Eksperty: zmishana vyborcha systema vyboriv v Ukraini ne pratsiuie [Experts: mixed electoral system of elections in Ukraine did not work]. – URL: <http://tyzhden.ua/News/63157> (Accessed 27.04.2017)

5. Zhdanov I. Yaka vyborcha systema potribna Ukraini? [What electoral system does Ukraine need?] // Dzerkalo tyzhnia, 2004, № 44 (673).

6. Zakon Ukrainy «Pro vybory narodnykh deputativ Ukrainy» [The law of Ukraine «On elections of people's deputies of Ukraine»]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> (Accessed 27.04.2017)

7. Kononchuk S. Isnuucha zmishana vyborcha systema ne vrakhovuiе zmin, yaki vidbulysia za ostanni pivroku v politychnomu ta suspilnomu zhytti Ukrainy [The Existing mixed electoral system does not take into account changes that have occurred over the past six months in political and public life of Ukraine] – URL: <http://uacrisis.org/ua/svetlana-kononchuk/> (Accessed 27.04.2017)

8. Kononchuk S. Yak vidbuvaetsia holosuvannia za vidkrytymy spyskamy [How the vote on open lists]. – URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/yak-vidbuvaetsya-golosuvannya-za-vidkritimi-spiskami/> (Accessed 27.04.2017)

9. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution Of Ukraine]. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/page/> (Accessed 27.04.2017)

10. Mahda H. Poshuk optimalnoi modeli ukrainskoi vyborchoi systemy. Vidkryti partiini spysky v realiiakh Ukrainy: populizm abo perspektyva [Search for an optimum model of the Ukrainian electoral system. Open party lists in the realities of Ukraine: populism or the perspective] // Suchasne suspilstvo, 2012, Vyp. 1, S. 41–53

11. Matchuk V. Vidkryti spysky: ne takiy strashnyi chort... Dosvid Polshchi [Open lists: not afraid of hell... the Experience of Poland]. – URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/10/17/6665694/> (Accessed 27.04.2017)

12. Mehera A. Zmishana vyborcha systema – tse povnennia u mynule [Mixed electoral system is a return to the past]. – URL: <http://glavcom.ua/articles/5079.html> (Accessed 27.04.2017)

13. Parlamentski vybory v Ukraini 2014 [Parliamentary elections in Ukraine 2014] – URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Parlamentski_vybory_v_Ukraini_2014 (Accessed 27.04.2017)

14. Sydorchuk O. Vyborcha systema v Ukraini: yak krashche obyraty parlament? [The Electoral system in Ukraine: how best to elect the Parliament?] // Informatsiino-analitychne vydannia «Analitychni zapysky». – 2014 r. – 20 s.

Гордейчук А., кандидат философских наук, доцент кафедры философии Житомирского Государственного Университета им. И. Франко (Житомир, Украина), E-mail: farion_o@ukr.net

Любчак Г., студентка 4 курса исторического факультета Житомирского государственного университета им. И. Франко (Житомир, Украина), E-mail: visnukdnu@i.ua

Голосование по открытым спискам: европейский опыт и перспективы применения в Украине.

Аннотация. В статье проанализирован действующий в Украине смешанный тип избирательной системы. Обосновано, что именно пропорциональная система с открытыми списками – демократический эффективный путь организации избирательного процесса, который обеспечивает равенство всех претендентов и реальную вовлеченность граждан в процесс избрания этих претендентов.

Ключевые слова: выборы, открытые партийные списки, политические партии, местное самоуправление, политическое сознание, политическая культура, гражданское общество.

Gordiychuk O., PhD in philosophical science, associate professor of the department of philosophy, Zhytomyr Ivan Franko State University (Zhytomyr, Ukraine), E-mail: visnukdnu@i.ua

Lyubchak A., student of the faculty of history Zhytomyr Ivan Franko State University (Zhytomyr, Ukraine), E-mail: visnukdnu@i.ua

The voting by open lists: European experience and applicability in Ukraine

Abstract. The article gives a detailed analysis of the current mixed electoral system in Ukraine. The authors justify and highlight that open lists provide effective democratic way of electing process that ensures the equality of all applicants and real involvement of citizens in the selection of candidates.

Keywords: election, open party lists, political parties, local government, political consciousness, political culture and civil society.